

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто та проаналізовано понятійний апарат рекреаційних і туристичних ресурсів. Проведений аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів приморських територій за допомогою системно-структурного підходу, рекреаційно-туристичні ресурси були розглянуті як система, а також запропоновані нові організаційно-економічні форми господарювання підприємств цієї галузі, а саме застосування кластерних структур в цій сфері. Дослідження функціональної структури дає змогу визначити роль окремих компонентів у процесі розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в регіоні. Вивчення функціональної структури допомагає визначити економічну доцільність комплексного використання природних ресурсів, сприяє обґрунтованому проектуванню нових і вдосконаленню наявних суспільно-територіальних комплексів та систем

Ключові слова: рекреаційні ресурси, туристичні ресурси, системно-структурний аналіз, рекреаційно-туристична система, рекреаційно-туристична кластерна структура.

Постановка проблеми. Економічний розвиток нашої держави та ведення раціонального господарювання неможливо без аналізу, діагностування та оцінки конкретних показників природних ресурсів, а особливо рекреаційно-туристичних ресурсів, які на Півдні України займають значну частку від інших ресурсів та відіграють немалу роль в економіці. На сьогодні в період політичної та економічної нестабільності ця сфера потребує проведення таких досліджень.

Дослідження процесів розвитку рекреаційно-туристичної діяльності здійснюється за допомогою багатьох підходів. Найбільш ефективними є такі: галузевий, міжгалузевий, регіональний, системно-структурний, функціональний та ін. Наявність в Україні значної кількості рекреаційно-туристичних ресурсів приморських територій обумовлює необхідність проведення саме системно-структурного аналізу, який передбачає аналіз складних об'єктів. Результати цього аналізу можуть бути застосовані при виборі нових організаційно-економічних форм господарювання підприємств цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію дослідження аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів зробили відомі українські науковці як, Стеченко Д.М., Мальська М.П., Худо В.В., Кифяк В.Ф., Балджи М.Д., Фоменко Н.В. та ін.

Мета статті – розглянути та проаналізувати понятійний апарат рекреаційних

та туристичних ресурсів, за допомогою системно-структурного підходу проаналізувати рекреаційно-туристичні ресурси приморських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвитку рекреаційно-туристичної сфери в Україні сприяє наявність великої кількості туристичних та рекреаційних ресурсів, до яких прийнято відносити природно-кліматичні умови, соціально-економічний рівень, культурно-історичні об'єкти і багато іншого, на підставі яких можливе створення унікальної туристичної індустрії, що відповідає сучасним вимогам.

Поняття “природні ресурси”, “рекреаційні ресурси”, “туристичні ресурси” трактуються вченими по-різному. Так, Стеченко Д.М. називає природні рекреаційні ресурси – природними та природно-технічними геосистемами, об'єктами, явищами природи, які мають комфортні властивості для рекреаційної діяльності та можуть бути використані для її організації впродовж певного часу[1, с.113].

Фоменко Н.В. [2, с.14] під природними рекреаційними ресурсами розуміє природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які мають всі передумови для того, щоб служити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму і лікуванню людей. До таких ресурсів належать лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), природні комплекси, які мають лікувальні і оздоровлюючі влас-

тивості багатоцільового призначення (ліси, шквальні комплекси, лікувальні кліматичні місцевості). Рекреаційні умови можна визначити як компоненти і властивості природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності, але не є матеріальною основою (естетичність, пейзажне різноманіття ландшафтів і т.д.).

Україна має різноманітні природні рекреаційні ресурси (кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі тощо). Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання в Україні становить, млн. га (15,6 відсотка території), в тому числі рівнинних рекреаційних ландшафтів – 7,1, гірських – 2,3. Близько 7,8 млн га відносять до умовно придатних для рекреації земель (мають обмежене рекреаційне значення) [1].

До рекреаційних ресурсів нашої держави ми можемо віднести: рекреаційні ліси, природні мінеральні води, лікувальні грязі, ландшафтні рекреаційні ресурси та пляжні ресурси.

М.П. Мальська та В.В. Худо [3, с. 33] дають поняття туристично-рекреаційних ресурсів. Вони вважають, що це компоненти географічного доквілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровлювальна значущість можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять. Вчені виокремлюють три типи туристично-рекреаційних ресурсів: історико-культурні, природні, соціально-економічні.

Рекреаційна діяльність можлива на тих територіях, які мають природні та культурно-історичні умови. До таких відносяться приморські території, які знаходяться в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій та Донецькій областях.

Рекреаційно-туристичні ресурси приморських територій можемо розділити на курортологічні, оздоровчі та туристичні. До курортологічних рекреаційних ресурсів відносяться джерела мінеральних і термальних вод, запаси лікувальних грязей, акваторії і території, які мають властивості

позитивного впливу на лікування певних захворювань. До туристичних ресурсів належать пам'ятники культури та архітектури, природні місця, музеї, історичні місця та ін. До основних оздоровчих ресурсів належать пляжі. Рекреаційна цінність морського узбережжя визначається поєднанням сприятливих кліматичних, бальнеологічних та ландшафтних ресурсів.

Для оцінювання рівня розвитку рекреаційно-туристичної сфери в тому чи іншому регіоні використовується значна кількість наукових підходів. Найбільш ефективними є такі: галузевий, міжгалузевий, регіональний, системно-структурний, функціональний та ін. В нашій статті ми розглядаємо системно-структурний підхід, як один із найбільш значимих в аналізі рекреаційно-туристичних ресурсів.

Стеченко Д.М. [4, с.30] наголошує, що системно-структурний аналіз потребує виділення та обґрунтування найбільш суттєвих внутрішніх компонентів, їх функціональних призначень з метою моделювання і прогнозування розвитку об'єкта дослідження в цілому. Вирізняє компонентну, функціональну, територіальну та управлінську структуру.

За допомогою аналізу компонентної структури виділяють та обґрунтовують найбільш суттєві компоненти рекреаційно-туристичної діяльності, виявляють їх співвідношення з метою глибокого розуміння складного механізму причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними. Для цього використовуються кількісні та якісні показники, які найбільш повно характеризують об'єкт дослідження.

Дослідження функціональної структури дає змогу визначити роль окремих компонентів у процесі розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в регіоні. Вивчення функціональної структури допомагає визначити економічну доцільність комплексного використання природних ресурсів, сприяє обґрунтованому проектуванню нових і вдосконаленню наявних суспільно-територіальних комплексів та систем.

Дослідження управлінської структури сприяє формуванню цільових установок для територіальних рекреаційно-

туристичних утворень з метою інтенсифікації інтеграційних процесів.

Балджи М.Д. [5, с.72] вважає, що функціональним ядром певної території (регіону) є природна система, якій притаманна територіально-функціональна цілісність. Саме таке врахування конче необхідне для комплексного використання природних ресурсів і потребує просторово-економічного аналізу наявності ресурсів, а на цій основі визначення факторів, що здатні регулювати процеси функціонування конкретного регіону, його розвиток та можливі трансформації.

Розглядаючи територію певної області як цілісність та складну систему, доцільно застосувати диференційний підхід для визначення унікальних особливостей регіону, тому необхідним є виділення:

1) наявних природних ресурсів (земельних, водних, енергетичних, мінеральних, лісових, тваринних, рекреаційних);

2) наслідків виробничо-господарської діяльності (промисловості, сільського господарства, будівельної діяльності, транспорту та зв'язку, сфери відпочинку та лікування);

3) наявних трудових ресурсів (працюючого населення різних вікових груп і статі, певної кваліфікації);

4) екологічних компонентів (наявність викидів, скидів та відходів; споживання свіжої води, обсяг оборотної та послідовно використаної води; екологічні платежі і збори; капітальні інвестиції та поточні витрати за забруднення).

Виділені узагальнюючі показники дають змогу врахувати рівень збалансованості у природокористуванні, ефективність використання природних ресурсів; дозволяють обґрунтовано підійти до вимірювання показників природокористування та порівнянні із загальноприйнятими стандартними значеннями і нормативами, а також можуть бути використані при побудові моделей природокористування.

Таким чином, рекреаційно-туристичні ресурси приморських територій ми можемо розглядати як складну соціальну, керовану і частково самокеровану систему, в центрі якої стоїть підсистема "відпочиваючі", що має безпосере-

дній зв'язок з іншими підсистемами, до яких відносять природний і культурно-історичний комплекси, матеріальну базу, рекреаційну інфраструктуру, обслуговуючий персонал, органи управління. Природні та культурно-історичні комплекси виступають як основа розвитку системи; технічна система та обслуговуючий персонал забезпечують комфортність і якість відпочинку; органи управління забезпечують збереження структури системи, взаємодія підсистем, реалізацію основних цілей і завдань.

Рекреаційно-туристична система як структурна територіальна одиниця економіки держави дозволяє виділити ряд ознак.

По-перше, вона включає рекреаційні установи (санаторії, будинки відпочинку, турбази тощо) і підприємства, які обслуговують рекреантів (підприємства транспорту, комунальних послуг, підприємства, що виробляють сувенірну продукцію тощо).

По-друге, в її структурі виділяються наступні галузі рекреації: лікувально-оздоровча (санаторії та пансіонати з лікуванням), оздоровчий відпочинок (будинки, пансіонати та бази відпочинку), туризм (туристські бази, кемпінги, готелі, мотелі), короткочасний відпочинок, відпочинок дітей.

По-третє, ця система характеризується курортно-рекреаційною мережею, є її основою і включає наступні функціональні типи установ:

- стаціонарного відпочинку - будинки і пансіонати відпочинку, бази відпочинку підприємств і організацій;
- активного відпочинку - туристські та альпіністські бази, кемпінги, притулки;
- короткочасного відпочинку - бази вихідного дня, будинки мисливців та ін.;
- санаторні заклади - санаторії і пансіонати з лікуванням;
- дитячі курортно-рекреаційні заклади - замиські, оздоровчі табори та ін..

Такий системно-структурний аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів приморських територій дозволить оцінити та

спрогнозувати рекреаційний потенціал цих територій, дозволить застосувати нові організаційно-економічні форми господарювання підприємств цієї галузі.

Дуже багато досліджень проведено щодо впровадження кластерних структур у рекреаційно-туристичній сфері, що особливо актуально для приморських територій. Основною метою створення таких форм господарювання є підвищення конкурентоспроможності цієї галузі, адже кластер буде виступати як організаційна система для розвитку рекреаційно-туристичної сфери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо зробити висновок, що для досягнення поставленої мети у процесі аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів необхідно вирішити наступні завдання:

- розроблення науково-методологічних підходів до вивчення рекреаційно-туристичного потенціалу приморських територій;
- здійснення докладного системно-структурного аналізу приморських територій;
- проведення еколого-економічної оцінки рекреаційного потенціалу;
- побудування природно-ресурсних балансів, визначення потреб у рекреаційних та туристичних ресурсах та можливості їх використання в даному регіоні;
- визначення чітких пріоритетів використання й охорони природних ресурсів;
- обґрунтування економічної, соціальної і екологічної доцільності використання інноваційних рішень у рекреаційно-туристичній сфері;
- розроблення кластерної моделі рекреаційних та туристичних підприємств приморських територій.

Література

1. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник / Д.М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396с.
2. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навч. посіб. / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312с.
3. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424с.
4. Управління регіональним розвитком туризму: навч. посіб. / Д.М. Стеченко, І.В. Безуглий, Н.П. Турло, С.М. Мархонос; за ред. Д.М. Стеченка. – К.: Знання, 2012. – 455с.
5. Балджи М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні: Монографія / М.Д. Балджи. – Одеса: Атлант, 2010. – 500с.
6. Кифяк В.Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика: Монографія / В.Ф. Кифяк. – Київ; Чернівці: Книги-XXI, 2010 – 432с.

References

1. Stechenko D.M. Rozmishchennya pro-duktyvnykh syl i rehional istryka: Pidruchnyk / D.M. Stechenko. – K.: Vikar, 2006. – 396 s.
2. Fomenko N.V. Rekreatsiyni resursy ta kurortolohiya. Navch. posib. / N.V. Fomenko. – K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2007. – 312 s.
3. Mal's'ka M.P. Turystychnyy biz-nes: teoriya ta praktyka. Navch. posib. / M.P. Mal's'ka, V.V. Khudo. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2007. – 424 s.
4. Upravlinnya rehional'nyim rozvytkom turyzmu: navch. posib. / D.M. Stechenko, I.V. Bezuhlyy, N.P. Turlo, S.M. Markhonos; za red. D.M. Stechenka. – K.: Znannya, 2012. – 455 s.
5. Baldzhy M.D. Orhanizatsiyno-ekonomichni zasady kompleksnoho pryrodokorystuvannya na rehional'nomu rivni:

Monohrafiya / M.D. Baldzhy. – Odesa: Atlant, 2010. – 500 s.

6. Kyfyak V.F. Stratehiya rozvytku terytorial'nykh rekreatsiynykh system: teoriya, metodolohiya, praktyka: Monohrafiya / V.F. Kyfyak. – Kyuyiv; Chernivtsi: Knyhy- KHKH, 2010 – 432s.

Рюмина Е. Л.

Системно-структурный анализ рекреационно-туристических ресурсов приморских территорий

В статье рассмотрен и проанализирован понятийный аппарат рекреационных и туристических ресурсов. Проведенный анализ рекреационно-туристических ресурсов приморских территорий с помощью системно-структурного подхода, рекреационно-туристические ресурсы были рассмотрены как система, а также предложены новые организационно-экономические формы хозяйствования предприятий этой отрасли, а именно применение кластерных структур в этой сфере. Исследование функциональной структуры позволяет определить роль отдельных компонентов в процессе развития рекреационно-туристической деятельности в регионе. Изучение функциональной структуры помогает определить экономическую целесообразность комплексного использования природных ресурсов, способствует обоснованному проектированию новых и совершенствованию имеющихся общественно-территориальных комплексов и систем.

Ключевые слова: рекреационные ресурсы, туристические ресурсы, системно-структурный анализ, рекреационно-туристическая система, рекреационно-туристическая кластерная структура.

Ryumina E.

Systemic-structural analysis of tourist-recreational resources of coastal areas

In article are considered and analyzed the conceptual apparatus of the recreational and tourism resources. The analysis of tourist-recreational resources of coastal areas with systemic-structural approach, recreation and tourist resources were considered as a system, as well as proposed new organizational and economic activities of the enterprises of the industry, namely the use of cluster structures in this sphere. The study of the functional structure allows defining the role of individual components in the development of recreation and tourism activities in the region. Learning functional structure helps to determine the economic feasibility of the integrated use of natural resources, promotes reasonable design of new and improvement of existing socio-territorial complexes and systems.

Keywords: recreational resources, tourism resources, system-structural analysis, recreation and tourism system, recreation and tourism cluster structure.

Рецензент: Сасенко В. Г. – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Економіка підприємства та економічна теорія» Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ, Україна.

Reviewer: Sayenko V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Business Economics and Economic Theory Department Berdyansk State Pedagogical University Berdyansk, Ukraine.

e-mail: info@bdpu.org

*Стаття подана
11.05.2014 р.*

